

2 Karaktärisering av begravningsplatsen

Begravningsplatsen från sydost. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2003-09-25.

2.1 Begravningsplatsens närmiljö

Tandsjöborgs by har långssmal form och ligger längs riksväg 310 mellan Mora och Sveg samt intill den s.k. Tandsjön. Redan 1622 fick en svedjefinne tillåtelse att bosätta sig på platsen och orten växte sedan till att bli en av de största byarna på Orsa finnmark. När Inlandsbanan drogs fram genom orten i början av 1900-talet upplevde Tandsjöborg ett enormt uppsving och blev ett betydande stationssamhälle längs den nya järnvägslinjen. Orten hade flera affärer, sågverk samt mindre jordbruk. I slutet av 1960-talet uppfördes efter flera årtionden av diskussioner ett kapell i byn, dock ej i anslutning till ortens begravningsplats. Efter mitten av 1900-talet har avbefolkningen varit kraftig. Affären och skolan lades ned så sent som i början av 2000-talet.

Begravningsplatsen ligger i den norra delen av Tandsjöborgs by på en naturlig höjd nära Tandsjön. På västra och södra sidan om begravningsplatsen finns äldre öppen gräsbevuxen jordbruksmark som fortfarande delvis brukas. På övriga sidor om begravningsplatsen finns blandad skog som består av mer granar mot öster och där är betydligt tätare. Marken täcks på dessa sidor av mossa, ljung samt blåbärs- och lingonris.

Tandsjöborgs begravningsplats, Los sn med Orsa finnmark, Gävleborgs län

2.2 Begravningsplatsen

Begravningsplatsen som ligger utsträckt i nordsydlig riktning består av tre delar tillkomna vid olika tidpunkter. I mitten ligger den äldsta delen och direkt söder om den är den nya begravningsplatsen belägen. Norr om den äldre delen återfinns en minneslund. Den enda byggnaden på platsen utgörs av en mindre redskapsbod öster om den gamla begravningsplatsen.

Begravningsplatsens äldsta del från sydost. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2003-09-25.

Den första som enligt kyrkböckerna blev begravd på Tandsjöborgs begravningsplats var ett drygt årgammalt barn som avled 1832. Vår kunskap om denna begravningsplats utseende är mycket begränsad, men sannolikt låg den på samma plats som idag, på den naturliga höjd som fortfarande utgör den äldsta delen av Tandsjöborgs begravningsplats. Vid 1920-talets början var sannolikt den äldsta delen otillräcklig och man beslöt att göra en utvidgning söderut. Det omfattande förslaget som togs fram av E. Lindblad 1924 följdes dock inte i alla delar, men den nya begravningsplatsen försågs med en granhäck och ett antal björkar planterade i rader. I början av 1990-talet anlades en minneslund norr om den äldre begravningsplatsen efter ritningar av landskapsarkitekt Lars Lundin, Järsö. Något år senare sattes ett nytt staket upp kring både den äldre och den yngre delen, på den senare som ersättning för den ursprungliga granhäcken.

Den äldsta delen av begravningsplatsen ligger på en markant sandkulle som höjer sig 3-4 meter över omgivningen varifrån besökaren bjuds en hänförande utsikt över Tandsjöns norra del. Kullen har branta gräsbevuxna sidor och på dessa (men främst på den västra sidan) finns ett antal högre björkar som står på olika avstånd från varandra. Själva begravningsplatsen

Tandsjöborgs begravningsplats, Los sn med Orsa finnmark, Gävleborgs län

omges av ett lågt vitmålat trästaket av modernt utförande som bärs upp av svartmålade järnstolpar på insidan. Begravningsplatsen nås från söder och den nyare begravningsplatsen via en bred brant mörkmålad trätrappa eller genom den moderna järngrinden mot den sluttning som finns mot norr och tillfartsvägen på denna sida. Marken är täckt av gräs med undantag av de två rader med plattläggning av fyrkantshuggen granit som löper mellan trappan i söder och grinden mot norr. Samtliga gravvårdar är placerade mot öster eller väster på denna del. På begravningsplatsens sydöstra hörn återfinns den äldsta gravvården, ett gjutjärnskors från 1902. Övriga gravvårdar är av sten, samtliga stående på denna del. Gravvårdarna har rests i två etapper, dels mellan åren 1902-1921 och dels modernare tillkomna mellan 1967 och 1990-talets slut.

Tandsjöborgs begravningsplats nyare del sedd från den äldre delen i nordväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2003-09-25.

Den nya delen av Tandsjöborgs begravningsplats omgärdas, i likhet med den äldre delen, av ett vitmålat modernt lågt trästaket med svartmålade järnstolpar på insidan. Entrén mot söder markeras av en svartmålad modern dubbel järngrind med s-formad överdel. Två mindre syrénbuskar flankerar grinden på utsidan mot söder. Det finns tre öppningar utan grind mot norr varav en mot den trätrappa som leder upp till den äldre begravningsplatsen. Marken inom den nya delen av Tandsjöborgs begravningsplats är gräsbevuxen och uppdelad av grusgångar. Den högre vegetationen utgörs idag av fem björkar som tidigare ingått i ett system av regelbundet planterade träd.

Samtliga gravvårdar på denna del är av sten och flertalet är stående. De äldsta gravstenarna är från 1927, vilket innebär att den nya delen av begravningsplatsen måste ha varit färdig senast

Tandsjöborgs begravningsplats, Los sn med Orsa finnmark, Gävleborgs län

detta år. Ett stort antal av gravvårdarna är familjegravar som tillkommit under 1950- och 1960-talen. Sannolikt har flera gravstenar haft stenramar då delar av sådana ligger bland borttagna gravstenar intill redskapsboden. De titlar som förekommer på begravningsplatserna har i flera fall anknytning till skogsbruket, men även ”hemmansägaren” och ”smeden” förekommer ett flertal gånger. Inom området finns två sittbänkar placerade längs staketet på den östra och den västra sidan.

Direkt nordost om den nya begravningsplatsen och öster om den gamla delen står en brunmålad redskapsbod som troligen uppfördes i samband med den nya begravningsplatsens anläggande, då den finns inritad på 1920-talsritningarna. Byggnadens som är kvadratisk med cirka 2,5 meters sida vilar på stenstolpar och har brunmålad liggande fjällpanel samt pyramidformat tak klätt med svart takpapp. Norr och öster om redskapsboden förvaras äldre borttagna gravstenar och delar av stenramar.

Redskapsboden från söder. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2003-09-25.

Från den anslutningsväg som leder fram till vändplatsen norr om den gamla begravningsplatsen leder en liten stig fram till minneslunden som utgörs av en naturlig kulle. Både den högre och lägre vegetationen utgörs av den naturliga vegetationen som fanns på platsen innan minneslunden anlades med höga tallar, enstaka lövträd samt ljung och blåbärs- och lingonris. Vid foten av en av tallarna ligger en röd sten med texten ”minneslund” huggen med stora versaler. Runt tallen finns en blomstersmyckningsplats med blomsteruppsatser i vaser eller krukor. I minneslunden finns även en bänk som står vänd mot utsikten över sjön. Hela platsen präglas av stor enkelhet på naturens villkor.

Minneslunden från söder med utsikt över Tandsjön. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2003-09-25.

Tandsjöborgs begravningsplats, Los sn med Orsa finnmark, Gävleborgs län

2.3 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Tandsjöborgs begravningsplats är friliggande och en av de äldre i bygden. Begravningsplatsen har utvecklats från att ha varit en mindre anläggning till en för dessa trakter stor begravningsplats i takt med att samhället har växt. Trots förändringarna har begravningsplatsen ändå fått behålla mycket av den naturpräglade enkelhet och värdighet som präglar alla fristående begravningsplatser inom Los-Hamra socken. Den branta trätrappan som förbinder den äldre och den nyare delen av begravningsplatsen bidrar till att ge begravningsplatsen en särskild karaktär. Minneslunden har anpassats väl till platsen och den storslagna utsikten över Tandsjön förhöjer i hög grad upplevelsen av platsen.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av begravningsplatsen:

- Den omgivande marken och utsikten mot sjön är viktig för upplevelsen av minneslunden och begravningsplatsen som helhet
- Begravningsplatsens olika höjdnivåer ger anläggningen en monumental karaktär.
- Begravningsplatsens enkelhet vad gäller omgärdning och utsmyckning.
- Den högre vegetationen inom och utanför staketet är viktig för anläggningens karaktär.
- Gravvårdarna är huvudsakligen relativt låga stående gravstenar, främst av granit.

2.4 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Lantmäteriverkets forskningsarkiv i Gävle, ritningar och tillhörande beskrivningar.

Los kyrkoarkiv, Kyrkostämmoprotokoll och visitationsprotokoll.

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv.

Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljöfunktionen, ärendearkiv.

Olsson, Gunnar, född 1903. Tandsjöborgs äldsta invånare, nu bosatt på Furugården i Los.

Sjögren, Karin. Vaktmästare inom Hamradelen av Los-Hamra socken. (Muntliga uppgifter 2003-10-10).

Inventeringsdatum 2003-09-25.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.